

УДК 304.4 + 316.422.42

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2019-66-1-139-143>



Сабельникова Тамара Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0798-9507>

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ Й СУСПІЛЬНИЙ ПРОГРЕС

У статті розглядається роль національної культури в суспільному житті держави, визначається її пріоритетне значення в процесах успішного реформування політики й економіки. Обґрунтовується необхідність включення національної культурної політики до сфери національної безпеки. Автор також аналізує сучасний стан культурної політики в Україні, зарубіжний досвід у цій галузі, окреслює перспективи державного регулювання національної культурної політики. Одним із пріоритетних напрямів цієї роботи визначається сфера освіти.

Ключові слова: національна культура; культурна політика; суспільний прогрес; національна безпека; технологія «м'якої сили»

На сьогодні незаперечною є істина, що національна культура — одна з основоположних складових фундаменту в розбудові суспільства. Це доводять як численні наукові дослідження, так і історичний досвід багатьох народів. Саме культура виступає тією першоосновою і тим скріплювальним ядром, яке цементує й об'єднує суспільство і дає поштовх розвитку інших сфер суспільного життя. Отже, зважаючи на це, дослідження стану національної культури, її місця в суспільному житті не втрачають своєї актуальності і мають значні перспективи.

Сучасний світ полікультурний і політика багатьох передових держав спрямована на збереження культур усіх народів, на культурний діалог, що є одним із найбільш дієвих способів зняття агресії, подолання конфліктів і гармонійного розвитку світової спільноти.

Наше дослідження має на меті охарактеризувати роль культури в розвитку суспільства та в системі національної безпеки, окреслити стратегічні перспективи національної культурної політики, визначити місце освіти у формуванні цієї стратегії.

М. Попович стверджував, що людство є культурно дискретним, «як біологічно дискретний вид у світі живого» [1, с. 5]. Тобто хоча етнічна єдність часто усвідомлюється як біологічна, «кровна», спорідненість, насправді вона є насамперед культурною спорідненістю [1, с. 4–5].

Разом з тим, як наголошує Є. Маланюк, культура є величиною «сталою» і її кордони є непорушними, на відміну від політичних кордонів, які є «змінними», адже політика — це функція організованості влади, функція її сили [2, с. 8–9]. Далі дослідник стверджує, що не буває культури безнаціональної, без генетичної лінії, без коріння [2, с. 8].

Роль і значення пам'яті про минуле в розбудові культурної, у тому числі й політичної, ідентичності на прикладі високих культур давнього часу досліджував німецький вчений Я. Ассман [3].

Стирання культурної пам'яті має трагічні наслідки для народу аж до його повного знищення. На цьому наголошували ще вчені XIX століття, обстоюючи право українців на розвиток власної мови й культури. Зокрема, О. Потебня з цього приводу писав: «Взагалі денаціоналізація зводиться на дурне виховання, на моральну хворобу: на неповне користування

наявними засобами сприйняття, засвоєння, впливу, на ослаблення енергії думки; на мерзоту запустіння на місці витіснених, але нічим не заміненних форм свідомості; на ослаблення зв'язку поколінь, що підростають, з дорослими, який замінюється лише слабким зв'язком з чужими; на дезорганізацію суспільства, аморальність, спідлення...» [4, с. 231].

Є. Маланюк найважливішим завданням українців як національної спільноти вважає пізнання себе, пов'язуючи поразку української держави 1917 року з тим, що «справа пізнання себе стояла слабо» [2, с. 5]. Українська наука в досить несприятливих умовах бездержавності мала значні на той час напрацювання, але вони були мало відомі серед широкого загалу [2, с. 5].

За часів радянської влади в Україні не було створено фундаментальної наукової праці з історії української культури. 1931 року вийшов нарис А. Козаченка «Українська культура, її минушина і сучасність». Під час хрущовської відлиги, 1961 року, з'являється «Історія української культури (3 найдавніших часів до середини XVII ст.)» М. Марченка. І це все протягом сімдесяти років. Причину такої «неуваги» до проблем вітчизняної культури І. Дзюба пояснює таким чином: «Режим не був зацікавлений у культурному самопізнанні й самоусвідомленні українського народу, а атмосфера несвободи, поліцейного нагляду за наукою, маніакального вишукування і викорінення «націоналізму» робила неможливим адекватне осмислення національного буття і його вищого продукту — національної культури» [5, с. 13].

Можна сказати більше, тих, хто захищав рідну культуру, режим просто знищував. Так було з учителем із Донеччини Олексою Тихим, який активно виступав проти штучної асиміляції українців на Донбасі: «Патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, любов до рідного слова, природи, історії — ось зерна, які ми повинні б сїяти в душі дітей і в сім'ї, і в школі, і в комсомолі, і через літературу, кіно, телебачення. А на Донеччині сходи цих зерен безжалісно, по-варварському знищуються, і виростає в душах дітей чортополох (міщанство, дармоїдство, хуліганство, пияцтво)...» [6, с. 15]. Подальші слова вчителя виявилися пророчими. Ще в 70-х роках минулого століття він застерігав, що байдужість інтелігенції Донбасу до національної культури й мови призведе до трагічних наслідків. О. Тихий, зокрема, писав: «...ганьба та прокляття впадуть на голови кожного з нас, донбасівців, хто бачив, усвідомлював насування загибелі і мовчав, хто в угоду череву забув, якого він роду-племені, зрадив свій народ, з чужих рук брав отруйну зброю асиміляції та допомагав нищити українську мову» [6, с. 16]. Власне, справдження цього застереження можемо спостерігати вже зараз, коли відбувається збройний конфлікт на Сході України. Та виник він не спонтанно, не на пустому місці. Підґрунтя формувалося ще в ті далекі часи. На нашу думку, в основі цього протистояння лежить саме культурно-ідеологічна складова, яку реакційні політичні сили сусідньої держави вміло використали для маніпулювання свідомістю місцевого населення. У той же час свою негативну роль відіграло нехтування українським політикумом проблемами національної культури.

Останнім часом все більше стали з'являтися дослідження про значення культури для суспільного прогресу та національної безпеки. Так, в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень «Пріоритетні напрями розвитку державної культурної політики в системі національної безпеки» зазначається, що політика національної безпеки повинна бути спрямована «на подолання конфлікту цінностей та формування національної ідентичності» [7]. Разом з тим визнається той факт, що сучасні політичні та соціально-економічні конфлікти часто стають наслідками деструктивних процесів у гуманітарній сфері, оскільки культура визнається ціннісною складовою сталого розвитку суспільства і «спроможність упровадження кардинальних соціально-економічних реформ має пряму залежність від розвитку культури» [7]. Міжнародна спільнота визнає культуру однією із засад створення стратегій, а культурну політику складовою політики національної безпеки. Про це зокрема йдеться в резолюції Декларації Ханчжоу, яка була схвалена під час Міжнародного конгресу «Культура: ключ до сталого розвитку», який проходив під егідою ООН у Ханчжоу в 2013 році.

Крім того, досвід країн, що є політичними лідерами у світі, демонструє дієвість такої технології, як «м'яка сила» (soft power), тобто використання культурного впливу країни на довколишній світ. Це особливо актуально для сучасної України, зважаючи на реалії сьогодення, адже зазначена технологія є дієвою силою у протистоянні зовнішній агресії і створенні позитивного іміджу держави на міжнародному рівні, а також у ліквідації наслідків агресії у свідомості населення тих територій, що постраждали внаслідок бойових дій. На жаль, Україна поки що не належить до списку тих країн, що досягли успіху у використанні технологій «м'якої сили» [7].

Основні засади державної політики у сфері культури визначено в ст. 3 Закону України «Про культуру»: визнання культури одним із основних факторів самобутності українського народу, сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереження цілісності культури, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян, доступності освіти у сфері культури для дітей та юнацтва, визначення естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури [8].

Дослідниця І. Г. Ігнатченко ще 2011 року звертала увагу на декларативність багатьох положень Закону, на послаблену національну складову порівняно з текстом законопроекту, поданого на розгляд Верховної Ради 2006 року, який, до речі, просувався досить складно [9, с. 328]. І з цим важко не погодитись.

Нині існує низка законів, що підтримують національний культурний продукт, зміцнюють роль української мови у творенні й побутуванні національної культури. Це, зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» [10], Закон України «Про кінематографію» [11] тощо. Та хочемо наголосити, що створення безпосередньо культурного продукту є вторинним. Первинною повинна бути його якість, яка напряму залежить не лише від професійних навичок творця, а й від його особистості. Надзвичайно важливим завданням є спрямувати талант на утвердження найвищих духовних цінностей. Отже, в підготовці фахівців у різних галузях культури разом із формуванням професійних навичок пріоритетним завданням має стати формування особистості.

Про це задекларовано в Законі України «Про освіту». Зокрема, у ст. 6 визначено засади державної політики у сфері освіти. Серед них хочемо звернути увагу на такі, як єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями [12]. Натомість реалії сьогодення не відповідають зазначеним засадам. Освіта, особливо коли йдеться про негуманітарні спеціальності, все більше набуває утилітарного характеру. Спостерігається тенденція до максимального скорочення курсів з історії України та історії української культури, до злиття останніх і відведення на їх вивчення мінімальної кількості годин. Та не слід забувати, що випускники закладів вищої освіти поповнять лави національної еліти, яка має розбудовувати державу, формувати і вдосконалювати громадянське суспільство. Зважаючи на викладене вище, саме розвиток національної культури є запорукою прогресу суспільства, його безпеки і навіть існування як такого. І це мають розуміти не лише самі діячі культури, а кожен громадянин, особливо той, що претендує працювати у політичних структурах, займатися організацією суспільного життя.

Вивчення вітчизняної історії та культури передбачає не лише запам'ятовування фактів та дат, а передусім усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей історичних та культурних процесів, розуміння глибинних основ національного менталітету та його впливу на подальший розвиток суспільства тощо. Без таких знань серед більшої частини населення, особливо серед представників правлячих кіл, які й досі вважають історію та культуру другорядними порівняно із політикою та економікою, Україна не зможе увійти до списку країн, що досягли успіху у використанні технологій «м'якої сили». Як відомо, ці країни, зокрема Велика Британія, Німеччина, США, Франція, Канада [7], йдуть попереду і в галузі економіки та політики.

В освітніх програмах університетів і коледжів зазначених країн обов'язково вивчаються дисципліни, спрямовані на розвиток особистості. Зокрема навчальною програмою зі спеціальності «Економіка» Стардклайдського університету (Велика Британія) передбачається вивчення курсів сучасної європейської літератури й історії; а програми вищих закладів освіти США включають курси історії та культурології [13, с. 63]. Слід також зазначити, що Європейська комісія прийняла програму досліджень та інновацій «Горизонт 2020» на період 2014–2020 рр. з бюджетом 80 млрд. євро, у якій було офіційно визнано важливість гуманітарних наук [13, с. 62].

Позитивним є той факт, що дослідженнями у цій галузі стали займатися фахівці з державного управління. Так, Л. А. Маслова у своїй дисертації називає інститути освіти та виховання ключовим суб'єктом системи духовної безпеки [14, с. 95].

Таким чином, спираючись на численні вітчизняні дослідження, ми визначили, що культура є одним із провідних чинників суспільного прогресу і безпеки суспільства. На жаль, сучасна політична еліта не виявляє розуміння цього факту, вважаючи питання розвитку культури другорядними. Такий стан справ не сприяє гармонійному розвитку суспільства і ослаблює державу в протистоянні зовнішнім загрозам. Автори аналітичної довідки про пріоритетні напрями розвитку державної культурної політики в системі національної безпеки ставлять завдання перед Міністерством культури України щодо створення Стратегії розвитку української культури і наголошують на необхідності пов'язати її з політикою національної безпеки [7]. Це є надзвичайно важливою метою, але, на нашу думку, вона повинна стояти і перед Міністерством освіти і науки України, яке має забезпечити єдність освіти й виховання, не зменшуючи ролі національної історії та культури у підготовці фахівців з вищою освітою.

Список використаних джерел

1. Попович М. Нарис історії культури України. Київ: «АртЕк», 2001. 728 с.
2. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. Київ: АТ «Обереги», 1992. 80 с.
3. Ассман Я. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 368 с.
4. Потебня А. Эстетика и поэтика. Москва: Искусство, 1976. 616 с.
5. Дзюба І. «Українська культура» в контексті української культури. Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича. К.: Либідь, 1993. 592 с.
6. Тихий О. Думки про рідний Донецький край. Хто ж такий Олекса Тихий. Статті, спогади, роздуми. Олексієво-Дружківка, 2008. 41 с.
7. Пріоритетні напрями розвитку державної культурної політики в системі національної безпеки. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2130>
8. Закон України «Про культуру». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
9. Ігнатченко І. Г. Закон України «Про культуру»: питання вдосконалення правового регулювання. Форум права. 2011. № 4. С. 327–331.
10. Закон України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації». URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/zakon-ukrajiny/stattya-mova-audiovizualnih-elektronnih-325526.html>
11. Закон України «Про кінематографію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>
12. Закон України «Про освіту». URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>
13. Ключковська Н. Р. Роль гуманітарних і суспільних наук у вищій освіті: зарубіжний досвід. Український стоматологічний альманах. 2017. № 2. С. 61–66.
14. Механізми державного регулювання в системі забезпечення духовної безпеки суспільства: дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президентіві України. Київ, 2014. 211 с.

Сабельникова Тамара Николаевна,
кандидат филологических наук, доцент
(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0798-9507>

КУЛЬТУРНАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВЕННЫЙ ПРОГРЕСС

В статье рассматривается роль национальной культуры в общественной жизни государства, определяется ее приоритетное значение в процессах успешного реформирования политики и экономики. Обосновывается необходимость включения национальной культурной политики в сферу национальной безопасности. Автор также анализирует современное состояние культурной политики в Украине, зарубежный опыт в этой области и очерчивает перспективы государственного регулирования национальной культурной политики.

Ключевые слова: национальная культура; культурная политика; общественный прогресс; национальная безопасность; технология «мягкой силы»

Sabelnykova Tamara Nikolajevna,
PhD in Philology, Associate Professor
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0798-9507>

CULTURAL POLICY OF THE STATE AND SOCIAL PROGRESS

The article deals with the role of the national culture in the life of society. Its priority in the processes of the successful reforming politics and economy is determined here. Modern world is multicultural and the policy of many advanced powers is aimed to preserve the cultures of all peoples, cultural dialogue, which is one of the most effective ways of eliminating aggression, overcoming conflicts and harmonious development of the world community. The international community reviewed culture as one of the foundations for creating strategies, and cultural policy as an integral part of national security policy. The experience of the countries of the political leaders in the world demonstrates the effectiveness of technology soft power that is the use of cultural influence of the country on the world. This is especially true for modern Ukraine given the reality of the present. The development of national culture is the key to the progress of society, its security and even existence. And this must be understood not only by the cultural leaders themselves, but by every citizen, especially the one who sets up a claim to work in political structures. Based on numerous domestic studies, the author has determined that culture is one of the leading factors in social progress and the security of society. The modern political elite doesn't reveal an understanding this fact, considering the development of culture as the secondary task. This state of affairs does not contribute to the harmonious development of society and weakens the state in confronting external threats. In this regard, the Ministry of Culture faces the task of creating a Strategy for the development of national culture and linking it with the national security policy. The Ministry of Education and Science of Ukraine should have the same goal and ensure the education without reducing the role of the humanitarian component in the training of specialists of the higher educational degree.

Key words: national culture; cultural policy; social progress; national security; technology soft power

Надійшла до редколегії 12.02.2019